

ILIE TOROUȚIU ȘI ARHIVA SA DE ISTORIE LITERARĂ

Pavel Țugui

Ilie E. Torouțiu face parte din generația de intelectuali români din Bucovina, formată la școala germană, participantă la evenimentele din anii primului război mondial, în continuare, la viața cultural-literară din România reîntregită în hotarele ei istorice.

S-a născut la 17 iunie 1888 în comuna Solca, județul Suceava, părinții lui fiind țărani nevoiași. Evidențiindu-se la școala primară din Solca, un învățător inimos l-a sfătuit să plece în târgul Suceava, ca să învețe o meserie. La numai 14 ani părăsește casa părintească și reușește să se angajeze lucrător într-o tipografie din Suceava. Patronul, om cumsecade, îi apreciază hărnicia și interesul pentru cărți, astfel că obține o bursă din partea Societății meseriașilor din Suceava, iar Ilie Torouțiu este admis, în toamna anului 1902, elev la Liceul greco-oriental din Suceava. Tipărit „Torouz Iiie” apare în clasa I, anul școlar 1902/1903 în Gr.-or.Ober-Gymnasiums in Suczawa¹. Avea colegi de clasă pe Nicolai Grămadă, Obadă Joachim, Zavulovici Alexandru ș.a.

Încă din prima clasă de liceu se remarcă drept un adolescent preocupat de studiu, foarte muncitor și disciplinat, deoarece în zilele și orele libere, în vacanțe, era obligat să lucreze în tipografie, pentru a nu pierde bursa. Cu timpul, a devenit un tipograf priceput, chiar pasionat. Promovează în clasa a II-a **română**, formată din 60 de elevi din ținuturile sucevene, apoi continuă studiile în clasele următoare, făcând parte din premianții clasei. În anul școlar 1906/1907, îl găsim în clasa a V-a liceală, de această dată elevii de la limba română unindu-se într-o singură clasă cu cei de la secția germană. Remarcându-se și la limba și literatura germană, Ilie, fiul unui țăran oropsit din Solca, tipograf de elită, se prezintă, în iunie 1910, la examenul de bacalaureat, obținând calificativul „Foarte bine”.

În toamna lui 1910 îl găsim student la Universitatea Germană din Cernăuți, Facultatea de Litere și Filosofie. Fiind student eminent, este remarcat de rectorul universității, cunoscutul filolog german Mathias Friedwagner, care îi asigură o bursă de studii la Universitatea Frankfurt-am-Main, în Germania. În 1913, M. Friedwagner îl reține lector de limba română, pe lângă Catedra de limbi romanice de la Universitatea din Frankfurt-am-Main. După aceea, I. E. Torouțiu nu revine acasă, în Bucovina, ci se stabilește definitiv în București. Aici editează, în anii neutralității, ziarul „Bucovina”, în paginile cărui colaborau emigranții bucovineni.

În anii războiului se retrage la Iași, participă la activitățile politice contra Păcii de la Buftea, iar după terminarea războiului revine în București, unde înființează Institutul de Arte Grafice „Bucovina”, realizare concretă a pasiunii sale pentru munca de tipograf ...

I. E. Torouțiu a tradus mult din limba germană și elină, a cules folclor literar bucovinean, a publicat studii despre viața economică a Bucovinei; ne-a lăsat și pagini meritorii de critică și istorie literară. Dar, cea mai valoroasă inițiativă, care l-a consacrat în cultura română, este realizarea colecției memorabile – *Studii și documente literare*. Cercetătorii și istoricii literari au subliniat meritele istorice ale filologului bucovinean de a aduna cu răbdare, documente, piese de istorie literară din fonduri personale, arhive, instituții și de a le conserva prin publicarea lor în cele 13 volume masive. Primul volum l-a întocmit în colaborare cu Gh. Cardaș și a apărut în 1931, iar celelalte 12 tomuri sunt rodul muncii neobosite a lui I. E. Torouțiu. Activitatea rodnică și eficientă a modestului profesor bucovinean a fost recunoscută și prețuită de opinia publică, iar Academia Română l-a ales, în anul 1936, membru corespondent.

Despre I. E. Torouțiu și activitatea sa culturală s-a scris mult, încât voi aminti doar de *Antologiile și Istoria literaturii române din Bucovina* de Constantin Loghin, Erick Beck, *Bibliografia Bucovineană*, 1965, Marin Bucur, în *Istoriografia literară românească*, 1973, *Dicționar de literatură Bucovina*, 1993, de Emil Satco și Ioan Pinzar etc.

După al doilea război mondial, Ilie E. Torouțiu a fost obligat să suporte consecințele

orientării sale progermane din revista „Convorbiri literare”, serie nouă, al cărei director a fost, între anii 1939-1944.

În urma Decretului-lege privind „epurarea” (1945) Ilie Torouțiu n-a avut dreptul să publice lucrări și studii, iar în toamna anului 1948 a fost exclus abuziv și din Academia Română, transformată în Academia R.P.R. Familia Torouțiu a locui în anii postbelici pe strada Argentina, cartierul din spatele Palatului Victoria. Din informațiile primite (în anul 1954), de la o rudă a soției sale, Ciprian Rațiu, familia Torouțiu beneficia de o pensie de asigurări sociale și de un ajutor lunar din partea Academiei R.P.R.

Încă din anul 1946, colecționarul și editorul I. E. Torouțiu a decis, împreună cu soția sa, să doneze întreaga sa arhivă și bibliotecă Academiei Române, oferta fiind depusă la prezidiul Academiei. Cu ajutorul lui Ciprian Rațiu, soții Torouțiu au realizat un inventar al manuscriselor (scrisori, alte manuscrise, cărți cu dedicație, inclusiv cărți din propria-i bibliotecă). Lucrarea a fost dactilografiată în două exemplare și soții Torouțiu au lăsat act testamentar rubedeniei Ciprian Rațiu ca, după moarte, să depună întreaga arhivă și cărțile înregistrate în *Inventar* la conducerea Bibliotecii Academiei R.P.R.

Ilie E. Torouțiu, chinuit de o boală incurabilă, se stinge din viață în ziua de 23 noiembrie (nu 24.XI., cum înregistrează unii cercetători) 1953, în locuința sa de pe str. Argentina, iar soția, mi se pare Elvira, își ia zilele a doua zi, evenimentul făcând înconjurul Bucureștiului. Despre tragicul sfârșit al soților Torouțiu mi-a povestit, prima, dată, în zilele Crăciunului din 1953, profesorul Ionel Negură – cunoștință apropiată a familiei soției mele. Cum în toamna anului 1953, pe temeiul unei hotărâri guvernamentale, s-a sărbătorit Centenarul nașterii compozitorului Ciprian Porumbescu, la manifestările artistice din București au fost invitați intelectuali bucovineni din regiunea Suceava, Iași, Timișoara, Brașov, Cluj, etc., astfel că Ionel Negură și alți intelectuali bucovineni, precum Iulian Vesper, Liviu Rusu, Traian Cantemir, au fost primiți de I. E. Torouțiu la patul de suferindă.

Profesorul Ionel Negură mi-a propus, în februarie 1954, la o întâlnire în sediul Ministerului Culturii, unde lucram pe post de locțiitor al ministrului – să-l primesc pe Ciprian Rațiu, legatar al moștenirii familiei Torouțiu. Pentru că Ciprian Rațiu nu s-a putut deplasa la minister, i-am făcut o vizită acasă, pe o stradă vis-a-vis de stadionul Dinamo. Ciprian Rațiu mi-a relatat despre ultimii ani de viață ai soților Torouțiu și, apoi, mi-a prezentat un dosar intitulat *Inventarul bibliotecii testate de I. E. Torouțiu Academiei R.P.R., 191 file*, cu rugămintea să-l preiau și, mai târziu, „să sondez” dacă toate „materialele” predate de el Bibliotecii Academiei au fost înregistrate corect, în registrele de evidență ale Bibliotecii... A justificat demersul său prin aceea că el este în vârstă și suferind, iar (P.Ț.) este mai tânăr, „cu poziție oficială”, încât poate să realizeze „investigația” cu pricina. Mi-a înmănat dosarul, arătându-mi ultima filă, pe care este scris cu cerneală neagră, „20.XII.953”, data predării miilor de documente și cărți; semnăturile olografe de primire: „G. Ionescu Răzvan, M. Anineanu” și de predare: „Ciprian Rațiu”.

În fața unei asemenea probleme delicate și de mare răspundere, i-am propus să-mi îngăduie oarece timp, pentru a încerca să stabilesc o legătură la Biblioteca Academiei ca după aceea să iau dosarul-inventar. Ne-am înțeles asupra căilor normale de cunoaștere a operațiilor tehnice de la Bibliotecă. În același timp, i-am oferit sprijinul necesar în procurarea unor medicamente ...

În anii 1954-1955, Biblioteca Academiei R.P.R. îl avea ca director general pe acad. Barbu Lăzăreanu, personalitate activă în deceniile interbelice, dar în vârstă și suferind. Director adjunct era tânărul matematician, cunoscutul om de cultură, acad. Mircea Malița. Alt director adjunct era un oarecare Ion Crișan, fost șofer al Anei Pauker, instalat la Bibliotecă de Mihail Roller. Șeful Secției Manuscrise, Documente istorice și cărți rare era dl. Gabriel Ștrempel, actualul academician și directorul general al Bibliotecii, cercetător pasionat, cărturar de valoare națională, care și-a dedicat viața științei și activității la Biblioteca Academiei; șeful Serviciului Cataloage cărți era profesorul Cosma Holban, licențiat al Facultății de Litere și Filosofie a Universității din Iași, fost coleg de facultate cu Al. Piru, și cu alți viitori cărturari români. Marta Anineanu și alți specialiști din secțiile și serviciile celebrei biblioteci românești s-au remarcat prin studii și comunicări valoroase despre scriitori români clasici și moderni etc. Mărturisesc că

în anul 1954 n-am reușit să primesc vreo informație concretă despre soarta arhivei Torouțiu, predată la Biblioteca Academiei, comunicându-i aceasta veteranului Ciprian Rațiu.

În 1955 intervine o situație nouă: fiind instalat șef al Secției de Știință și Cultură, a C. C. al P.M.R. aveam obligația să informez conducerea partidului și statului și despre activitatea, extrem de complexă, de la Academia R.P.R. Așa se face că în toamna anului 1955 am primit și primele semnale despre stadiul lucrărilor referitoare la înregistrările arhivei și cărțile donate de I. E. Torouțiu. Interlocutorul meu, Ciprian Rațiu a primit cu bucurie știrile pe care i le-am prezentat și a insistat să preiau de la el dosarul-inventar, ca să pot vedea dacă s-au operat toate înregistrările... Cu timpul, „sondajul” făcut mi-a arătat că nici o hârtie din cele cuprinse în *Inventar* n-a rămas ne înregistrată!

Dosarul-inventar cuprinde: 170 de manuscrise; 10873 scrisori; 14 documente ș.a.; 4424 titluri de cărți și 580 titluri de periodice. Înregistrez capitolele arhivei:

Arhiva I. E. Torouțiu. Manuscrisele găsite în arhiva I. E. Torouțiu, provenind din arhivele T. Maiorescu, I. Ursu, Gh. Tutoveanu, D. Onciul ș.a. (9 pagini); **Arhiva I. E. Torouțiu** (14 pagini, total 2350 scrisori); **Arhiva Ion Ursu** – total 848 scrisori; **Arhiva Xenopol Adela** – 60 scrisori; **Arhiva Artur Gorovei** - 33 scrisori; **Arhiva George Vâlsan** – 82 scrisori; **Arhiva Ion Ciocârlan** – 208 scrisori; **Arhiva I. Al. Brătescu-Voinești** – 97 scrisori; **Arhiva I. Petrevici** – 548 scrisori; **Arhiva Titu Maiorescu** – 1.681 scrisori; **Arhiva Radu Rosetti** – 149 scrisori; **Arhiva I. E. Torouțiu** – 501 scrisori; **Arhiva I. E. Torouțiu – Corespondență aranjată** – 822 plicuri cu scrisori; **Arhiva I. E. Torouțiu – Corespondență nearanjată** – 1690 scrisori; **Arhiva I. E. Torouțiu** cuprinde în total 2013 scrisori; **Arhiva N. Petrașcu** – 134 scrisori; **Arhiva N. A. Bogdan** – 138 scrisori; **Arhiva Slavici** – 284 scrisori; **Arhiva Gh. Tutoveanu**; 940 scrisori; **Arhiva Șaraga** – 25 scrisori; **Arhiva Elena și Margareta Miller-Verghi** – 72 scrisori; **Arhiva Tailer** – 4 scrisori; **Arhiva Dr. Alexandru de Teodor** – 20 scrisori; apoi scrisori din arhivele **Ioanovici Azuga**; **Aurel C. Popovici**; **Cuțescu Constantin**; **A. Mitache**; **Pop Florantin I**; **Livia Dynusza** etc. La pagina 56 înregistrează *Documente diferite și câteva stampe*. Urmează înregistrarea titlurilor celor 4424 cărți (p. 1-47; p. 1-63) în limba română, germană și franceză, majoritatea de literatură artistică dar și de științe umaniste și ale naturii, între care și cărți rare. Colecțiile de periodice (580 titluri) – 16 pagini – nu sunt complete, ci disparate, valoroase apar diverse anuare și reviste editate de unele școli din aria românească, neînregistrate în alte biblioteci importante din România.

Ilie E. Torouțiu s-a remarcat, înainte de toate, ca istoric cultural, dominantă fiind pasiunea pentru documentele literare, concretizată în elaborarea și editarea celor 13 volume de *Studii și documente literare*, de un folos real și indispensabil pentru munca oricărui istoric literar român. Excepțională a fost strădania lui de o viață să adune; de la diferite persoane, scrisori și cărți rare, colecția sa fiind, deocamdată, cea mai importantă și valoroasă din toată istoria culturii noastre naționale. De valoare inestimabilă sunt documentele despre epoca junimistă a literaturii clasice și cele referitoare la mișcarea sămănătoristă.

Editorul Torouțiu a dovedit și o mare capacitate de informare, notele lui la fiecare document (epistolă) rămânând ca surse esențiale pentru istoria literară românească. Să mai adăugăm responsabilitatea sa intelectuală și morală de conservare a fiecărui document, inventarierea și apoi, predarea întregii colecții și a bibliotecii personale Bibliotecii Academiei Române, ca parte a *Patrimoniului național al culturii românești*.

I-a fost străină orice tentație de comercializare a valorilor culturale adunate decenii de-a rândul, dimpotrivă, averea proprie folosind-o pentru achiziționarea documentelor de interes pentru istoria culturală, încât multe colecții personale au fost salvate de la înstrăinare sau distrugere. Trebuie să arătăm că Ilie Torouțiu a publicat studii valoroase, documente și informații statistice despre viața economică și socială a Bucovinei de sub stăpânirea austriacă, surse inatacabile pentru orice istorie științifică a ariei septentrionale a Moldovei. Pe lângă activitatea sa meritorie de traducător, subliniem și contribuția la dezvoltarea cercetărilor de germanistică, deoarece el a deținut, ani de-a rândul, funcția de secretar de redacție la „Revista Germaniștilor Români” (1932-1935)

Ilie E. Torouțiu are un loc meritat și recunoscut în evoluția istoriografiei literare

românești din Bucovina secolelor al XIX-lea și al XX-lea, începând cu *Lepturariul* lui Aron Pumnul; *Conspect asupra literaturii române și literaturilor ei de la început și până astăzi în ordine cronologică* al lui Vasile Gr. Pop (1876); I. G. Sbiera cu cele două tomuri: *Mișcări culturale literare la Români din stânga Dunării în răstimpul de la 1504-1714* (1897) și *Contribuiri pentru o Istorie soșială cetățenească, religioasă bisericească și culturală literară a Românilor de la originea lor încoace până în Juliu 1504* (vol. I, 1906); Ion Grămadă; Nicolai Grămadă; Vasile Grecu; Leca Morariu; Claudiu Isopescu; Victor Morariu; Grigore Nandriș; Vasile Gherasim, Liviu Marian; Petru Iroaie; Constantin Loghin; Nicolae Tcaciuc; Augustin Z.N. Pop etc.

I. E. Torouțiu rămâne în cultura românească, așa cum îl definea inspirat Marin Bucur: „*Un Hurmuzacki al istoriei literare românești*”.

Résumé

Ilie E. Torouțiu fait partie de la génération d'intellectuels roumain de Bucovine, formée à l'école allemande, participante aux événements des années de la première guerre mondiale et ensuite à la vie culturelle-littéraire de la Roumanie Grande. Ilie E. Torouțiu s'est remarqué, avant tout, comme historien culturel. Sa passion dominante est pour documents littéraires, concrétisée dans l'élaboration et l'édition des 13 volumes d'Études et documents littéraires, très utile set indispensables pour le travail de tout historien littéraire roumain.

I. E. Torouțiu a beaucoup traduit de la langue allemande et grecque, a cueille folklore littéraire de Bucovina, a publié des études sur la vie économique de la Bucovine; il nous a laissé aussi, des pages méritoires de critique et d'histoire littéraire. Le collecteur et l'éditeur, I.E. Torouțiu et sa femme se sont décidés de donner toutes leurs archive set leur bibliothèque à l'Académie Roumaine. Le dossier inventaire comprend 170 manuscrits, 10873 lettres, 14 documents etc.; 4424 titres de livres et 580 titres de périodiques.

NOTE:

¹ Cf. *Jahres-Bericht des gr.-or. Ober Gymnasiums in Suczawa*, Director Ștefan von Repta, 1903, p. 28.